

Lidia CODREANCA
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

LĂRGIREA *DE IURE* A SFERELOR
DE FUNCȚIONARE A LIMBII ROMÂNE
ÎN RASSM (1924-1928)

**The expansion *de iure* of the Romanian language spheres of functioning
in the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (1924-1928)**

Abstract: Based on the information collected from the archive sources, from the epoch's press and historical documents, this article elucidates the intentions of the *linguistic politics* from 1924-1928 years, named *linguistic construction*, to enlarge the social spheres of the „Moldavian” language functioning in the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic. It is underlined the ideological purpose of this linguistic politics led by the Communist Party of the Soviet Union. Also, the article highlights the ways in which it was promoted and the reasons which have led to the governmental decisions regarding the use of the „Moldavian” language in all the fields of social activity from the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic which have become in the end unattainable.

Key words: linguistic politics, linguistic construction, glottophagical linguistic politics, separatist linguistic politics, social sphere of functioning, functionality.

Rezumat: În prezentul articol, pe baza informațiilor culese din sursele de arhivă, din presa epocii și din documentele istorice, se elucidează intențiile *politicii lingvistice* din anii 1924-1928, numită *construcție lingvistică*, de a extinde sferile sociale de funcționare a limbii „moldovenești” în RASSM. Se evidențiază scopul ideologic ascuns al acestei *politici lingvistice* dirijate de PCUS, de asemenea, mijloacele prin care a fost promovată și motivele care au făcut ca deciziile guvernamentale privind utilizarea limbii „moldovenești” în toate domeniile de activitate socială din RASSM să devină irealizabile.

Cuvinte-cheie: politică lingvistică, construcție lingvistică, politică lingvistică glotofagică, politică lingvistică separaționistă, sferă socială de funcționare, funcționalitate.

Funcționarea limbii este una dintre cele două laturi vitale de existență a ei, alături de formare și evoluție, și se află în dependență directă de acțiunea factorilor extralingvistici: glotopolitica, instituțiile statale, cele școlare, sfera de utilizare, factorul uman etc. (Аврорин, 1975, p. 25). Dacă limba nu funcționează, ea degradează. Istoria limbii române din spațiul pruto-nistean și transnistean distinge două situații lingvistice contrare, când o limbă evoluată a fost lipsită de funcționalitate (1812-1918) și, drept consecință, a degradat substanțial, iar o limbă creată artificial a fost „impusă” să funcționeze în toate sferile sociale (1924-1928).

Prin întemeierea enclavei lingvistice – RASSM (la 24 octombrie 1924) *construcția lingvistică* a reușit să-și elaboreze fundamentarea teoretică, asigurându-și scopurile ideologice bine conturate. De aceea aici s-a pus accentul major pe reglementarea juridică a funcționării limbilor și „codificarea” unor norme lingvistice ale graiului viu, ridicat la rang de limbă literară.

Se știe că în RASSM *construcția lingvistică* a fost o *politică lingvistică separaționistă*, dirijată nemijlocit de către PCUS și Statul sovietic, care a urmărit doar scopuri politice: „*Construcția lingvistică* întreprinsă în RASSM în anii 1926-1931, care se rezuma la inventarea unei «limbi moldovenești literare» pe baza graiului popular, avea drept obiectiv principal justificarea unei identități moldovenești deosebite de cea română. Ea constituia de fapt o expresie a pretențiilor teritoriale sovietice față de România, o încercare de a îndreptăți viitoarea ocupație a Basarabiei” (Negru, 2003, p. 63).

Această idee o găsim nemijlocit în discursul unui demnitar de partid transnistrean la Conferința a IV regională moldovenească de partid din 15 noiembrie 1927: „...pe parcursul a 9 ani de asimilare (a basarabenilor de către români – *n.n.*) nu s-a reușit nimic, deoarece moldovenii basarabeni se simt și acum la fel de asupriți ca și pe vremea țarismului. Acest lucru ne vorbește despre faptul că pământul de sub picioarele lor se clatină și guvernul se simte foarte rău în interiorul Basarabiei. Rămâne de văzut, cine va ieși învingător: românii vor veni aici sau noi vom ajunge acolo. Suntem foarte siguri că noi vom fi mai devreme în Chișinău, decât ei în Balta” (IV Областная Конференция ..., 1928, p. 256).

După cum s-a putut constata, *politica lingvistică* în RASSM a urmărit crearea unei noi limbi romanice, pe baza dialectală cu alfabet rusesc, elaborarea ortografiei și a terminologiei, stabilirea sferelor de funcționare a limbii, pregătirea cadrelor și a materialului didactic. Anume în acest scop a fost formată RASSM. „Chiar de la început RASSM a devenit laboratorul de experimentare a tezelor bolșevice vizând deznaționalizarea românilor prin implementarea teoriei moldovenismului, ștergerea memoriei românești și inventarea unei noi limbi și a unui «nou popor moldovenesc» diferit de românii din dreapta Prutului” (Bahnaru, 2015, p. 7).

Ceea ce caracterizează la modul general politica lingvistică în RASSM este că, spre deosebire de *politica lingvistică glotofagică* a țarismului în Basarabia, care, începând cu 1812, prin diverse decrete imperiale a îngustat toate sferele sociale de funcționare a limbii române substituind-o cu limba rusă, *politica lingvistică* promovată în RASSM, numită *construcție lingvistică*, în acest context anunța scopul de concretizare a sferelor de funcționare a limbilor în concordanță cu politica generală a URSS și chiar lărgirea *de iure* a sferelor de funcționare a limbii române în RASSM, deși realizarea *de facto* a eșuat.

Dintre cele patru etape ale desfășurării *construcției lingvistice* în RASSM – (I. 1924-1928 – separaționismul lingvistic relativ/moldovenizarea; II. 1928-1932 – madanismul; III. 1932-1937 – latinizarea; IV. 1937-1940 – nihilismul lingvistic/

persecuțiile latinizării), mai elocventă în sensul elucidării politicii generale separaționiste și a celei privind funcționalitatea limbii „moldovenești” pare a fi prima etapă. De aceea vom urmări acțiunile *construcției lingvistice* privind extinderea sferelor de funcționare a limbii anume în aceste limite cronologice (1924-1928).

În sociolingvistica sovietică se susține că uneori utilizarea termenului *construcție lingvistică* este justificată prin faptul că acest concept „mai des se folosește pentru a determina o *politică lingvistică* pozitivă îndreptată spre consolidarea funcțiilor sociale și de comunicare a limbilor concrete” (Скачкова, 2015, p. 127).

Pentru asigurarea egalității funcționale depline a „limbii moldovenești” cu limba rusă și cea ucraineană și utilizarea ei în toate sferile sociale de funcționare în RASSM, în septembrie 1925 a fost creată o Comisie de moldovenizare (și ucrainizare). Această comisie de moldovenizare avea și scopul de „indigenizare”, adică de promovare a cadrelor de moldoveni în instituțiile de stat și în organizațiile de partid (Negru, 2003, p. 65). „În RASSM politica de indigenizare a avut anumite particularități. Aceasta, din cauza pretențiilor teritoriale ale URSS asupra Basarabiei, a fost mai politizată ca în alte părți ale imperiului sovietic și, pe lângă sporirea numărului românilor/moldovenilor în structurile de partid și de stat ale RASSM, a avut drept scop acreditarea teoriei moldovenismului” (Gribincea, Șișcanu, 2004, p. 4).

Intenția (la toate nivelurile decizionale) de utilizare a limbii române în toate sferile sociale în anii 1924-1928 poate fi urmărită pe baza documentelor istorice. E suficient a derula informațiile spicuite din deciziile de stat și de partid, din rapoartele și luările de cuvânt ale exponenților săi, spre a ne convinge de cele susținute *supra* și a ne crea o imagine, deși iluzorie, despre lărgirea *de iure* a sferelor de funcționare a limbii române după 1924 în RASSM.

În acest context, pare mai mult decât salutară intenția unui demnitar de partid expusă la una dintre ședințe, la 10 noiembrie 1925: „Noi credem că în viitorul apropiat vom putea începe trecerea la tehnica lucrărilor de secretariat și vom vorbi la ședințele deschise de partid în limba acestei localități” (AOSPRM, fond 49, reg. 1, dosar 77, filele 49-52).

Tot în 1925 în Raportul informativ al Partidului Comunist Regional Moldovenesc (al bolșevicilor) din Ucraina despre procesul moldovenizării Justiției RASSM de la 1 aprilie până la 1 iulie găsim: „La momentul de față în două raioane deja avem judecători-moldoveni, iar în alte 5 raioane – judecători care cunosc limba moldovenească... În continuare se propune ca în raioanele cu populație majoritară ucraineană și în orașe procedura judiciară să se efectueze în două limbi – ucraineană și moldovenească, iar în or. Balta – în ucraineană, moldovenească și evreiască. Pentru pregătirea deplinei moldovenizării a Judecătoriei planificăm să organizăm cursuri speciale de limbă moldovenească pentru lucrătorii Justiției, al căror scop principal va fi însușirea terminologiei juridice” (AOSPRM, fond. 49, reg.1, dosar 84, fila 70-71).

La 21 mai 1931 decizia principală din Rezoluția a IV a Plenarei comune a CRP(b) și a Comisiei Regionale de Control despre construcția național-culturală în RASSM stipula: „1) Către anul 1932 a trece activitatea aparatului tuturor organizațiilor centrale și raionale la limba moldovenească și ucraineană. A reorganiza comisia de moldovenizare și ucrainizare sugerându-i să întocmească un plan al trecerii fiecărei instituții la limba moldovenească și ucraineană, a mări institutul stagiarilor și înaintarea moldovenilor în aparatele raionale și centrale. A elabora acest plan în decursul a două decade” (AOSPRM, fond. 49, reg. 1, dosar 1899, fila 3).

Inspiră multă siguranță în politica de moldovenizare și de consolidare a sferelor sociale de utilizare a limbii române Rezoluția Comitetului Executiv Central și a Consiliului comisarilor poporului „Despre asigurarea egalității limbilor și despre sprijinul dezvoltării culturii moldovenești” de la 24 martie 1928, din care extragem câteva puncte:

„II. Despre limba lucrărilor de secretariat, a relațiilor organelor de stat și a organizațiilor”.

„9. Toate instituțiile de stat și întreprinderile industrial-comerciale de importanță centrală și toate întreprinderile de importanță raională din raioanele: Ananiev, Krasno-Ocheansk, Birlulisk, Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Kruteansk, Râbnița, Tiraspol și Slobozia trebuie să treacă tehnica lucrărilor de secretariat la limba moldovenească, limitele trecerii lucrărilor de secretariat la limba moldovenească și studierea ei se precizează de către Comisia Centrală de moldovenizare și ucrainizare”.

„13. Organizațiile de stat, economice de însemnătate unională și raională și întreprinderile separate de pe teritoriul RASSM trebuie să execute lucrările de secretariat și de evidență contabilă în relațiile cu populația moldovenească, cu organizațiile centrale și locale din RASSM în limba moldovenească”.

„III. Despre limba tehnicii de secretariat și susținerea proceselor în instituțiile judecătorești”:

„14. Lucrările interne de secretariat, evidența contabilă, executarea proceselor judiciare și relațiile lor cu toate instituțiile de stat, întreprinderi și organizații trebuie să fie trecute la limba moldovenească, cu excepția legilor juridice locale, care deservesc raionul și orașul Balta. 15. Cu indicarea termenului în p. 14 a prezentei rezoluții instituțiile judiciare din RASSM trebuie să exercite tehnica lucrărilor de secretariat în limba moldovenească în toate procesele”.

„IV. Despre limba legilor, a hotărârilor guvernamentale, departamentale și a dispozițiilor”:

„20. Decretele, hotărârile și dispozițiile Comitetului Executiv Central, ale Consiliului Comisarilor Poporului, ale departamentelor centrale și ale Sovietelor orășenești, publicate pentru informarea generală, trebuie să fie publicate neapărat în limba moldovenească, iar în plus în limba ucraineană sau rusă”.

„VII. Despre limba în așezămintele de învățământ și instituțiile științifice”.

„27. Rețeaua instituțiilor de învățământ trebuie construită astfel, încât populația fiecărei naționalități să aibă posibilitate să capete educația primară (școlile educației socialiste) în limba maternă.

„28. Limba moldovenească și moldavistica în toate școlile (și casele de copii) ale minorităților naționale, limba ucraineană și limba rusă în toate școlile și casele de copii cu populație ucraineană sau populație rusă trebuie să fie predate ca discipline obligatorii corespunzător planului de învățământ stabilit”.

„29. În școlile profesionale și cursurile muncitorești predarea trebuie să se facă în limba maternă a elevilor...” (Культура Молдавии..., 1975, стр. 173-178).

După cum s-a menționat deja, politica de moldovenizare se realiza prin intermediul cursurilor de studiere a limbii „moldovenești”.

În promovarea moldovenizării se încadraseră activ ziarul *Plugarul Roș*, care începând cu anul 1926 publică regulat informații despre procesul moldovenizării: „Despre moldovenizare” (*Plugарул Рош*, 1926, nr. 126, p. 1); „Pe drumul moldovenizării” (*Plugарул Рош*, 1926, nr. 135, p. 8); „Cum mergi lucru de moldovenizarea aparatului sovetic” (*Plugарул Рош*, 1927, nr. 19, p. 2); „Înci o dată dispri moldovenizare” (*Plugарул Рош*, 1927, nr. 32, p. 5); „Moldovenizarea aparatului sovetic într-un an di zâli (Di vorbi cu capu comisiei țentrali di Moldovenizari, tov. Rusnac” (*Plugарул Рош*, 1927, nr. 47, p. 4); „Dispri moldovenizari” (*Plugарул Рош*, 1927, nr. 51, p. 4); „Nu uități di moldovenizari” (*Plugарул Рош*, 1927, nr. 57, p. 2). etc. Esența moldovenizării se poate desprinde și din următorul fragment: „Moldovenizarea aparatului este o întrebare mari și ni îndestulăm cu ajiunsurili, cari sînt nu putem. Zădacea noastră esti ca aparatul sovetic să ajiutorezî trăitorii moldoveni îndeplin în limba moldovnească. Aiaști zadaci ce-i gre. Asuprimea țaristî nu-i da chip culturii moldovnești să crească și nu da puținî muncitorimii să învățî. Deatîta noi avem în aparatul nostru neajuns di moldoveni, și cătăm să-i învățăm moldovnești pe acei slujbași cari sînt undi nu-s moldoveni. Iaca ci grelimi esti la lucru ista” (*Plugарул Рош*, 1927, nr. 19, p. 2). Adică era dificil a-i învăța „moldovnește” pe alolingvii din structurile de stat.

Profesorul A. Dâmbul de la Școala sovietică de partid din Balta, în raportul său din 21 mai 1927 adresat Comitetului Moldovenesc Regional de partid despre efectuarea moldovenizării în RASSM, despre cauzele care împiedică procesul moldovenizării și măsurile concrete ce se impun pentru ameliorarea acestuia, propune: „Să se facă cunoscut în toată RASSM că cea dintâi condiție pentru doritorii de a se angaja la lucru în structurile de stat este cunoașterea limbii moldovenești și ca să fie create premisele psihologice necesare de aspirație la această limbă” (AOSPRM, fond. 49, reg. 1, dosar 1021, fila 156).

Aceste decizii, spicuite fragmentar din documentele istorice privind extinderea și consolidarea funcțiilor sociale ale limbii române la începutul sec. al XX-lea în RASSM,

ne sugerează că politica lingvistică din RASSM (*construcția lingvistică*) mergea în pas cu politica generală a URSS „de consolidare a funcțiilor sociale și de comunicare a limbilor concrete” (Скачкова, 2015, p. 127), doar că a rămas numai la nivel decizional, având o implementare practică incipientă care nu a fost dusă la bun sfârșit.

Remarcăm de asemenea că politica de moldovenizare întâmpina multe obstacole din cauza că până la formarea RASSM populația a fost supusă ucrainizării. Acest lucru trezea nemulțumirea vorbitorilor de limbă rusă și ucraineană față de studierea limbii „moldovenești”. Iar promotorii moldovenizării căutau soluții de înlăturare a impedimentelor. Se propune, bunăoară, ca la „cursurile pentru instruirea președinților sovietelor sătești, a secretarilor sovietelor sătești, a muncitorilor promovați în posturi de răspundere, a lucrătorilor cooperațiilor, a școlii sovietice de partid ș.a. să fie selectați moldoveni băștinași și persoane care cunosc limba moldovenească. Acest lucru ar fi cu mult mai real decât cheltuirea unor sume mari de bani pentru moldovenizarea funcționarilor Comisariatelor noastre populare, care adeseori au o atitudine dușmănoasă față de moldovenizare și nu frecventează școala” (IV Областная Конференция..., 1928, p. 256).

Un alt impediment a fost dificultatea studierii la cursuri a unei limbi noi, artificiale. Din „Raportul despre activitatea Comisiei Centrale de moldovenizare și ucrainizare a aparatului sovietic de pe lângă Comitetul Executiv Central al RASSM și despre lucrul efectuat la realizarea limbii moldovenești în perioada noiembrie 1926 – 15 iulie 1927” aflăm că: „Printre dificultățile generale în procesul studierii limbii moldovenești se numără: 1) noutatea limbii pentru toți colaboratorii care o învață; 2) lipsa literaturii curat moldovenești și a unei direcții generale de moldovenizare; 3) lipsa unității ortografice” (AOSPRM, fond. 49, reg. 1. dosar 662, fila 71).

În concluzie, putem spune că, deși în RASSM *construcția lingvistică* a încercat să promoveze extinderea sferelor de funcționare a limbii române, totuși aceasta a eșuat din două considerente: 1) a trezit nemulțumirea vorbitorilor de limbă rusă și ucraineană față de promovarea moldovenizării; 2) la cursurile de studiere a limbii moldovenești se preda o limbă nouă, artificială, lipsită de un corpus literar și de unitate ortografică.

Referințe bibliografice

Arhiva Organizațiilor Social Politice din Republica Moldova (în continuare: AOSPRM), fond 49, reg. 1, dosar 77.

AOSPRM, fond. 49, reg. 1, dosar 84.

AOSPRM, fond. 49, reg. 1. dosar 662.

AOSPRM, fond. 49, reg. 1, dosar 1021.

AOSPRM, fond. 49, reg. 1, dosar 1899.

Bahnaru, Vasile. *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice (studiu și documente de arhivă)*. Chișinău, 2015.

Gribincea, Argentina, Gribincea, Mihai, Șișcanu, Ion. *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească*. Chișinău, 2004.

Negru, Elena. *Politică etnolingvistică în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*. Chișinău, Prut Internațional, 2003.

Плугарул Рош, 1926, nr. 126.

Плугарул Рош, 1926, nr. 127.

Плугарул Рош, 1926, nr. 135.

Плугарул Рош, 1927, nr. 19.

Плугарул Рош, 1927, nr. 32.

Плугарул Рош, 1927, nr. 47.

Плугарул Рош, 1927, nr. 51.

Плугарул Рош, 1927, nr. 57.

Аврорин, В. А. *Проблемы изучения функциональной стороны языка*. Ленинград, 1975.

Культура Молдавии за годы советской власти. Сборник документов в 4-х томах. Том I (часть первая). Кишинев, 1975.

IV Областная Конференция Молдавской Организации К.П. (б)У 10-16 ноября 1927 года /. Стенографический отчет. Балта, 1928.

Скачкова, Ирина. *Языковая политика и языковое планирование: определение понятий*. În: „Политическая лингвистика”, 2015, nr. 1 (51), p. 126-131.